

Sobek, T.: Nemorální právo

Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Ústav státu a práva AV ČR, 2010. 445 s.

Martin Škop*

Tomáš Sobek se po krátkém čase ozval s další knihou, která představuje zajímavý počín v oblasti teorie a filosofie práva. Kniha nabízí pramen k hlubšímu porozumění některým základním směrům a pojmům oboru, přičemž rozebírá témata z pohledu, který je v našem prostředí méně obvyklý. Není to přehled, který by měl čtenáře uvést do problematiky. Tomáš Sobek využívá základu, který mu poskytli jiní (a tento základ ve své knize oceňuje), a na něm staví své pojetí základních principů, směrů a hnutí ve filosofii práva či v metaetice. Kniha se dotýká několika klíčových etap v historii práva a uvažování o právu, ale také reflektuje některé právní pojmy a instituty, jejichž obsah není ani po stovkách let, ve kterých se o nich uvažuje, stabilní a jednoznačný.

Z pohledu obsahu je kniha nepochybně hodnotná. Z pohledu čtenářova komfortu má čtivé i méně čtivé pasáže, byť těch čtivějších je výrazně více. Zejména v úvodu, kde rozebírá oblasti metaetiky (morální realita; expresivismus) a její možné reflexe v právním myšlení (například vztah k právní normě) bere Tomáš Sobek čtenáře na cestu poutřovou veselící, která je plná tříptivých atrakcí. Těmi jsou některé pojmy, s jejichž obeznameností autor u čtenáře počítá, avšak ze kterých neznalého čtenáře může přecházet zrak. Je zaveden doprostřed vřavy, když tu se mu autor co chvíli ztratí – což by nevadilo, pokud by čtenáře vybavil odpovídající mapou, nebo pokud čtenář disponuje odpovídajícím předvědčím. Tak tomu bohužel vždy není, a tak se čtenář ocitá sám mezi slovy, jako jsou morální realista, intencionální stavy, nonkognitivismus, internalismus atp. Nepochybují – a obsah knihy je toho dokladem – že autor problematice rozumí. Dokonce ji dle mého soudu podává ve vysoce erudované podobě. Pokud však jako čtenáře předpokládáme spíše právníka, může se stát, že jej tyto pojmy odzbrojí a vyvolají v něm pocit osamění v „Říši za zrcadlem“. Bylo by možná vhodné, kdyby Sobek vše vysvětlil způsobem, jak tak činí například v kapitole „Askriptivismus (svobodná vůle)“ (str. 50–57), která díky tomu nabývá na čtivosti a neztrácí nic ze svého obsahu.

Pokud se však čtenář nenechá odradit úvodními pasážemi, otevře se mu již pohled známější. Tomáš Sobek jej provází zákrutami právního myšlení a představuje mu problémy, omyly a především přínos některých právně-filosofických směrů. V mnoha kapitolách navíc prezentuje vlastní názor a vlastní pohled na věc, vždy však oddělitelný od tvrzení. Čtenář tak nebude na pochybách, zda to skutečně tvrdí rozebíraný autor nebo škola, či zda si to o ní myslí Sobek. Obzvláště zřetelné je to ve chvílích, kdy se nebojí polemizovat se zažitými představami (viz například kapitola o Gustavu Radbruchovi či pojmové jurisprudenci), avšak nečiní tak dehonestujícím způsobem, ale se snahou autorovi porozumět a představit jeho myšlení bez nánosu domněnek a mýtů, které kolem nich byly vytvořeny. Zejména u těchto kapitol je pak paradoxně výsledkem nikoli polemika, ale doplnění a odkazy na skutečnou podstatu. Tím těmto autorům prokazuje zasloužený respekt, avšak nikoli pletu. Nelze tvrdit, že tento respekt je v českém písemnictví nový, ale navzdory tomu obsahuje nové myšlenky. Z těchto dvou zmíněných pasáží bych osobně vysoce vyzdvihl kapitolu o pojmové jurisprudenci (str. 152–156), která rehabilituje tento směr a nehodlá jej nadále chápat jako školu, která vzbuzuje pouze posměch. Proto jen zamrzí, že se autor této škole nevěnoval na větší ploše (dlužno podotknout, že takových míst je v knize více).

Velmi podobné je to i v případě Hartova právního pozitivismu. Hart je autor, který Tomáše Sobka provází v knize často a na více místech (není div), však očekával bych, že i přesto s ním povede polemiku jinak, než s pomocí Dworkina, Fullera či Finnise. Tyto diskuse jsou i českému čtenáři poměrně známé. Navíc předpokládám, že v současnosti má možnost se s nimi seznámit v původní podobě. Domnívám se, že i Hartovo dílo si zaslouží podobný pohled jako pojmová jurisprudencence, byť to není autor, který by byl v našem prostředí leckdy vysmíván či radikálně odmítán. Není-li Sobkovi lhostejné, jak se zachází s pojmem pozitivní či přirozené právo, neměl by zůstat lhostejný ani ke konzervativnímu chápání Hartova díla.

Zvláště se v některých kapitolách jeví volba autorů. Například v kapitole „Legalistické fikce – základní norma“ (str. 142–151) autor zcela pomíjí kritiku,

* JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D., odborný asistent Katedry právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

kteřá vůči tomuto pojmu vyšla z brněnské normativní školy, zejména od Františka Weyra. To platí rovněž o kapitole věnující se tzv. „Metodologickému právnímu pozitivizmu“ (str. 284–292). Nepochybuji o tom, že volba autorů a děl je plně na Tomáši Sobkovi, avšak v této části se přímo nabízí analýza Weyrovy kritiky Kelsenovy základní normy. Přičemž v jiné části textu je přítomna analýza Weyrových názorů (např. str. 239). Neorganicky na mne působí kapitola „Pragmatismus“ (str. 205–233), kdy plně nechápu její zařazení. Směr je sice silně etablovaný, ale přesto se domnívám, že by v předkládané knize zasloužil více vysvětlení své podstaty a místa v právním uvažování. Zjevné je to v části věnované Law and Economics, která i přes svou módnost a citovanost nevykazuje takovou jasnost a bezproblémovost, jak se nám „Nemorální právo“ snaží ukázat. Vyjdeme-li z právního realismu, pak by pozornost jistě zasloužilo i hnutí Critical Legal Studies, minimálně jako kritika pragmatismu a Law and Economics. Postrádám proto dotažení pragmatismu či realismu až k těmto koncům. Naproti tomu, lze velmi ocenit kapitolu o skandinávském právním realismu (str. 181–193). Doposud byl tento směr povětšinou vyplněn rozbořem díla Alfa Rosse, který směřoval k jiným účelům než k popisu dané školy.

Knih „Nemorální právo“ ve mně vyvolává mimo jiné otázku, která se intenzivně projevila v kapitolách „Pozitivní právo a právní obyčej“ (str. 234–243), v pasáži, kde Tomáš Sobek srovnává právo a hru v šachy, či v kapitole „Intuice v usuzování“ (str. 311–322), kde ro-

zebírá vhodnost používání příkladů při výuce práva. Je právo srovnatelné s hrou? V prvním případě (šachovém) jsem nabyt dojmu, že hra a právo jsou srovnatelné. K takovému závěru mne dovádí i doporučení autora k používání příkladů v právní analýze. Nelze nesouhlasit – hra i příklady jsou vhodné ve výuce, přesto se mi však zdá, že právo je prvek od těchto odlišitelný. Právo má dopad na skutečnost a současně je to natolik se skutečností spojený jev, který bez dopadu na ni nemůže existovat. Právo není hra. Žádná hra nemá takový dopad na lidské životy. Proto je nelze redukovat na příklady – leda s nutně přítomnou výhradou zobecnění, které není vždy na místě. Toho si je Tomáš Sobek dle mého názoru vědom, neboť k tomu směřuje například (a mimo jiné) kapitola „Dva druhy a contrario“ (str. 333–343). Mimořádně tato kapitola velmi správně poukazuje na další mýtus stále přežívající v právní vědě a uvádí jej na pravou míru.

Knih „Nemorální právo“ je správným krokem v odbourání některých nepřesností, které stále ještě přežívají při hlubší analýze práva a právní vědy. Nezabývá se plně nemorálním právem, zde se spíše jedná o určitou nadsázku v názvu. Navzdory tomu, mnoho prvků uvádí na pravou míru a poukazuje na chyby v nesprávném způsobu zacházení nejen s teoriemi o právu, ale i na chyby v nesprávné manipulaci se samotným pojmem právo. Není tedy pouze knihou filosoficko právní, ale dotýká se také základních okruhů metodologie právní vědy.